

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

УДК 373.5.016:373.5091.313

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.30>**В. М. Александров**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізького національного університету**О. Ф. Александрова**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізького національного університету

МОДЕЛЬ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ПРЕДМЕТІВ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена одній з актуальних проблем удосконалення навчального процесу в середній школі засобами методики інтегрованого навчання предмету та мови. Досліджено теоретико-методичні засади, цілі та принципи методики інтегрованого навчання предметів та ІМ, розглянуто можливості впровадження елементів загальної іншомовної підтримки в інтегрованому навчанні предметів і мови учнів середньої школи; розроблено модель інтегрованого навчання предметів та ІМ у середній школі.

Основну увагу зосереджено на теоретико-методичних засадах організації процесу інтегрованого навчання в багатомовній школі. Висвітлюються цілі, принципи, структурні компоненти методики CLIL (Content and Language Integrated Learning) та особливості її впровадження в середній школі. У найбільш спрощеному вигляді розглядаються можливості створення загальної іншомовної підтримки для одночасного засвоєння учнями змісту навчальних предметів і оволодіння іноземною мовою, що має стати надійною основою іншомовної компетенції рубіжного рівня B1. Розроблення і координація навчальних та предметних програм, узгодження змісту навчальних предметів, наступна корекція всього процесу інтегрованого навчання з урахуванням результатів незалежного тестування можуть суттєво підвищити ефективність підготовки учнів середньої школи. На основі аналізу педагогічної і методичної літератури обґрунтовуються можливості впровадження інтегрованого навчання предметів та іноземної мови в середній школі, що передбачає здійснення поступового переходу від окремих міжпредметних зв'язків до реальної міжпредметної інтеграції. Запропонована модель інтегрованого навчання предметів та іноземної мови може бути використана для подальшого практичного розвитку ідеї інтегрованого навчання предметів та ІМ з метою реального реформування сучасної української школи. Зазначається також, що концепція дослідження забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного аспектів. Таке ускладнене завдання передбачає інтегровану співпрацю керівників середніх шкіл, викладачів предметів, викладачів іноземних мов та шкільних психологів.

Ключові слова: міжпредметна інтеграція, інтегроване навчання предмету та мови, іншомовна підтримка предметів, іншомовне навчальне середовище.

Постановка проблеми. На етапах великих перетворень, коли суспільство переживає економічну, політичну, соціальну та культурну кризу, особливого значення набувають реформи та інноваційні методи, що можуть допомогти подолати існуючі проблеми. Сучасна українська середня школа, яка знаходиться на тривалому етапі реформування, може не тільки поліпшити ефективність навчання учнів конкретним предметам, але й по-новому формувати систему їхніх ціннісних орієнтацій засобами методики інтегрованого навчання предмету та мови. В Європі методику інтегрованого навчання CLIL (анг. Content and Language Integrated Learning) було запрова-

джено в 1994 році. Згідно з філософією інтегрованого навчання предмету та мови, вивчення іноземної мови як окремого предмету не є самоціллю. Оволодіння іноземною мовою відбувається за допомогою предметів, що є тематично необхідними і цікавими для учнів. Сутність кожного конкретного предмету має бути також системно і спрощено представлена через іноземну мову, що покращує розуміння іншомовного контексту, бачення міжпредметного зв'язку і стає головним орієнтиром у виборі цілі навчальної діяльності. Така інтегрована діяльність залежить від того, наскільки успішною буде співпраця колективу вчителів (керівництва школи, викладачів іноземної

мови, викладачів предметів, психологів школи) для ефективного створення багатостороннього освітнього фокусу в процесі навчання предметам та іноземної мови. На нашу думку, навчання засобами методики CLIL стає значущим і має відбуватись саме в такому контексті в сучасній українській середній школі.

Усе вищезгадане зумовлює актуальність дослідження сучасних форм інтегрованого навчання предмету та мови, які можуть бути впроваджені в середній школі, та підвищити ефективність середньої освіти в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інтегрованого навчання, які сьогодні вивчаються цілим рядом учених, охоплюють фундаментальні положення педагогічної, психологічної та методичної наук. Теоретичні положення методики інтегрованого навчання розробляли відомі зарубіжні дослідники Б. Блум, Д. Койл, І. Маккензі, Д. Марш, Р. Тайлер, Ф. Худ. Проблеми інтегрованого навчання предмету та ІМ, зокрема у вищій школі, досліджували вітчизняні вчені О.Б. Тарнопольський, Н.О. Морська, Л.М. Черноватий. М.О. Сова розглядала можливість впровадження моделі інтегрованого навчання в навчальний процес вищої школи. Проте саме недостатня кількість публікацій, присвячених проблемам інтегрованого навчання предметів та іноземної мови в середній школі, пояснює наш інтерес до подальших досліджень у цьому напрямі.

Ідея інтегрованого навчання предмету та мови може трактуватись як відбір та об'єднання навчального матеріалу різних предметів з метою цілісного, системного, різнобічного вивчення спеціальності; як створення такого інтегрованого змісту професійного навчання, який об'єднує знання різних предметів у єдиний цілісний багатосторонній фокус [8, с. 11]. У найбільш спрощеному вигляді ми розглядаємо можливість створення загальної іншомовної підтримки як одночасного засвоєння предметів, так і практичного оволодіння іноземною мовою, що має стати надійною основою для подальшого розвитку іншомовної комунікативної компетенції випускників середньої школи.

Саме тому зміст навчальних програм усіх предметів та іноземної мови має бути інтегрованим і створювати необхідні передумови для досягнення як практичної мети окремого предмету, так і освітньої мети як складника багатостороннього фокусу інтегрованого знання. Кожна шкільна навчальна програма складається з конкретних навчальних предметів, що у свою чергу включають конкретні розділи. Середні школи розробляють власні форми навчальних та предметних програм, спираючись на основні положення Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [9, с. 58]. Сьогодні як ніколи необхідна спільна робота викладачів різних предметів (укладачів навчальних програм)

для узгодження тематики навчального матеріалу з метою створення багатостороннього фокусу знання. Такий багатосторонній фокус включає тематичний зміст різних предметів, обговорений і узгоджений усіма викладачами школи в найбільш логічній тематичній послідовності, яка буде враховувати зміст предметів та аспекти мови в найбільш логічному вигляді. Розвиток навчальних програм вимагає постійної співпраці та поточного моніторингу ефективності результатів навчання (*learning outcomes*) протягом усього навчального року до проведення щорічних іспитів, коли стає зрозумілим те, що знають і вмють учні. Після цього має відбуватися нова корекція процесу інтегрованого навчання, узгодження змісту навчальних та предметних програм. В європейських закладах освіти створюють спеціальні ради з навчальних програм, які відповідають за її аналіз та розвиток. До складу такої ради навчальної програми можуть входити керівник програми, викладачі, випускники [8, с. 46].

Процес навчання в середній школі сьогодні розглядають як цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності. Тому очевидно є необхідність координації змісту різних предметів з наступним використанням форм і методів кооперативно-інтерактивних технологій навчання предметів та іноземної мови, де набуті учнями спеціальні знання будуть адаптуватися в заданих межах іншомовної комунікативної компетенції В1 [3, с. 22].

Мета статті – розглянути можливості впровадження інтегрованого навчання предметів та іноземної мови в середній школі; запропонувати модель інтегрованого навчання для середньої школи та висвітлити її структурні компоненти.

Виклад основного матеріалу. Удосконалення навчального процесу в середній школі на якісно новому рівні може відбутись за умови розвитку міжпредметних зв'язків до вищого рівня міжпредметної інтеграції. Серед основних принципів такого інтегрованого навчання можна виділити такі: цілісності, системності, структурності, багаторівневості, відповідності дидактичної системи соціальним і культурним сферам суспільного життя. Реалізація зазначених принципів дозволяє оптимізувати навчальний процес, а функціонування інтегрованої дидактичної системи може проходити на рівні навчальної теми; на рівні навчального модуля; на рівні навчального предмету; на рівні системної цілісності навчальних циклів [6, с. 9].

Враховання головного принципу (*content-based approach*) передбачає пріоритет предметного

складника над мовним. Дотримання цього принципу в навчанні іноземних мов сприяє ефективному відбору лексичного і граматичного іншомовного мінімуму, який може бути достатнім для комунікації у відповідних ситуаціях спілкування, створюючи сприятливі можливості для досягнення практичної мети за відносно стислий термін. На заняттях з іноземної мови викладач має використовувати мову в цільовому контексті (лексика предмету, тематика текстів), допомогти учням оволодіти знаннями конкретного предмету засобами іноземної мови. Маючи ряд переваг, інтегроване навчання мови дозволяє поєднувати тематичний і нетематичний (не об'єднаний однією тематикою) алгоритм проведення занять. Вибрана тема має бути тематично спрямованою, інформативною, цікавою для учнів, а також давати достатню кількість лексики та іншомовних форм для логічного мислення та говоріння [2, с. 23]. Інтегрований підхід, який природно передбачає і гуманістичний підхід до навчання, дозволяє створити позитивну емоційну атмосферу. Таку сприятливу атмосферу утворює стимулюючий характер заняття, об'єднаний соціокультурною інформацією, який відповідає темі, що вивчається. Інтегрований підхід розглядають як такий, що дозволяє застосовувати на заняттях різні види роботи, спрямовані на розвиток і вдосконалення іншомовних навичок та мовленнєвих умінь в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Така форма інтегрованого навчання іноземної мови передбачає здійснення поступового переходу від мовленнєвої розминки до наступного виконання вправ та завдань організації групової дискусії [4, с. 19]. Важливим фактором є також наявність відповідного аутентичного навчального матеріалу, а тексти та завдання мають бути пов'язані з конкретними цілями та реальними комунікативними ситуаціями [8, с. 11].

Сьогодні в багатьох випадках тематичне планування занять різних предметів та іноземної мови відбувається без обговорення та наступного узгодження викладачами предметів і викладачами іноземної мови. У більшості середніх шкіл не існує жодних загальних вимог чи рекомендацій щодо організації інтегрованого навчання предмету та іноземної мови для своїх учнів. Треба визнати, що окремі школи надають своїм викладачам, які володіють методикою навчання іноземних мов, дозвіл викладати окремі предмети (історія англійської літератури, технічний переклад) іноземною мовою.

Складність впровадження елементів інтегрованого навчання в середній школі пояснюється необхідністю:

- обговорення та узгодження всіма учасниками тематичного змісту різних предметів та ІМ;
- розширення іншомовного змісту різних предметів (підкріплення змісту іншомовним матеріа-

лом у вигляді реклами, інструкцій, таблиць, графіків тощо);

- спрощення елементів іншомовної підтримки та наведення відповідності зі змістом предметів;
- організації тісної співпраці керівників середніх шкіл, викладачів предметів, викладачів ІМ та шкільних психологів.

Планування предметів спеціальності та занять з іноземної мови вимагає створення та збереження тісного контакту та взаєморозуміння між викладачами мови та викладачами предметів (історії, літератури, географії тощо). У таких випадках, як правило, між собою комбінують близькі за змістом предмети, наприклад, фізику і математику, біологію і географію, англійську і німецьку мови або українську і російську. Щодо кількості предметів, які відбираються для створення навчальних програм, зазвичай намагаються об'єднати близькі природничі й гуманітарні науки (математику, мову, історію); різні природничі науки; теоретичні (фундаментальні) і прикладні науки; природничі науки і гуманітарні; природничі й суспільні науки; іноземні мови і культурне середовище [9, с. 53].

Проте викладачі предметів не завжди активно співпрацюють з викладачами іноземної мови і досить рідко підкріплюють зміст своїх занять із предмету іншомовним матеріалом у вигляді реклами, інструкцій, таблиць, графіків тощо. Це означає те, що учні середньої школи мають обмежені можливості для використання набутих іншомовних навичок та умінь на заняттях з конкретних предметів. Саме тому викладачі предметів (світова література, історія, географія, математика, мистецтво тощо) повинні розширювати й урізноманітнювати зміст своїх занять елементами іншомовної підтримки, так само як викладачі іноземної мови мають інтегровано допомагати засвоювати інформацію інших предметів через спрощену іноземну мову, використовуючи інноваційні методи та прийоми викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах [1, с. 111; 5, с. 15].

На нашу думку, впровадження мовних елементів для інтегрованого навчання предметів і мови може стати найбільш ефективним за умови використання розробленої нами моделі інтегрованого навчання предмету та ІМ у середній школі (Таблиця 1).

Висновки і пропозиції. Таким чином, для ефективного оволодіння учнями середньої школи систематизованими знаннями потрібно здійснити поступовий перехід від навчання окремих предметів, що доповнюються мовною підтримкою, до реальної міжпредметної інтеграції. Розроблення і координація навчальних та предметних програм, узгодження їхнього змісту керівниками, вчителями різних предметів, психологами, наступна корекція всього процесу інтегрованого навчання з урахуванням результатів незалежного тестування

Модель інтегрованого навчання предметів та іноземної мови в середній школі

Продуктивна співпраця всіх учасників інтегрованого навчання: керівники школи, вчителі-предметники, вчителі ІМ, психологи школи		
Головна мета – застосування елементів загальної іншомовної підтримки для розвитку міжпредметних зв'язків та інтеграції предметів		
Принципи організації інтегрованого навчання: - створити багатократний освітній фокус; - забезпечити сприятливе навчальне середовище; - організувати активне навчання всіх учасників; - сприяти співпраці учасників інтегрованого навчання в багатьох напрямках.	Завдання: - визначити теоретико-методичні засади методики інтегрованого навчання предметів та ІМ й особливості її впровадження в середній школі; - обґрунтувати впровадження елементів мовної підтримки для інтегрованого навчання учнів змісту навчальних предметів та ІМ; - узгодити можливості практичного застосування елементів загальної мовної підтримки в інтегрованому навчанні предметів і мови.	
Педагогічні умови: - орієнтація на пріоритет предметного складника над мовним; - створення міцного іншомовного навчального середовища; - реалізація особистісно-орієнтованого підходу та гуманістично орієнтованих педагогічних технологій у навчальному процесі; - активність учнів у груповій і парній роботі; - реалізація елементів іншомовної підтримки для навчання предметів.		
Система елементів мовної підтримки предметів		
Етап	Організаційні форми	Узгоджена тематика навчальних програм, занять з різних предметів, поза-класної діяльності
1	Теоретичні відомості	1. Предмет, тема, ціль, міжпредметний зв'язок (світова література, ІМ). 2. Предмет, тема, ціль, міжпредметний зв'язок (історія, географія, ІМ). 3. Предмет, тема, ціль, міжпредметний зв'язок (музика, мистецтво, ІМ).
2	Групові дискусії	1. Обговорення проблем, пов'язаних з темою заняття. 2. Підкріплення змісту предмету іншомовним матеріалом у вигляді реклами, інструкцій, таблиць, графіків тощо. 3. Використання аутентичних джерел інформації.
3	Практичні дії	1. Перегляд, обговорення науково-популярних фільмів іноземною мовою. 2. Зустрічі з досвідченими вчителями міста (конференції, круглі столи). 3. Зустрічі з носіями іноземної мови (ділові люди, вчителі, волонтери). 4. Організація позакласної діяльності з іноземної мови (спектаклі, концерти, інтелектуальні ігри тощо). 5. Участь у міжнародних проєктах з різних предметів.

можуть суттєво підвищити ефективність підготовки випускників середньої школи. Не менш важливим має стати врахування змістовних компонентів моделі інтегрованого навчання в середній школі, що допоможуть інтеграції навчання предметів і мови в межах окремого педагогічного колективу. Впровадження методики інтегрованого навчання предметів та мови вимагає організації активної співпраці викладачів предметів та викладачів іноземної мови.

Очевидною є складність усього інтегрованого процесу в межах конкретного шкільного колективу, до якого залучаються керівники школи, вчителі, психологи, учні. Набуття педагогічного досвіду та удосконалення навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах передбачає також новий підхід до організації позакласних навчальних заходів, а також виконання інших трансформаційних завдань педагогічного характеру, наприклад, організацію колективу, створення міцного іншомовного навчального середовища в межах школи, організацію предметних зустрічей

з досвідченими вчителями та носіями іноземної мови, що допомагає перевірити загальну мовленнєву компетенцію учнів, асоціативну пам'ять, індуктивні мовленнєві здібності. Отже, ми вважаємо, що зазначена модель організації інтегрованого навчання предметів та іноземної мови (або її складники) може бути використана для подальшого практичного розвитку ідеї інтегрованого навчання предметів та ІМ з метою реального реформування сучасної української школи.

Список використаної літератури:

1. Александров В.М., Александрова О.Ф. Впровадження професійно-орієнтованого інтегрованого навчання предмета і мови у вищій школі. *«Педагогічні науки» Херсонського державного університету*. 2018. С. 108–112.
2. Вєтохов О. Говорити чи мислити? *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2003. № 3. С. 22–30.
3. Ляковська О.А. Кооперативно-інтерактивні технології навчання іноземних мов. *Іноземні мови*. 2005. № 1. С. 21–24.

4. Морська Н.О. Інтегрований підхід до викладання іноземної мови. Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2001. № 419. С. 18–20.
5. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / під кер. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
6. Сова М.О. Інтеграція художньо-культурологічних знань у системі професійної підготовки вчителя гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2005. 43 с.
7. Шевчук К. Інтегрований підхід до навчання : ретроспективний аналіз. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2007. № 20. С. 50–55.
8. Март Раннут, Катри Райк. Подготовка студентов педагогических вузов к интегрированному преподаванию предмета и языка : пособие по разработке учебных программ и подготовке будущих учителей к работе в многоязычной школе. Нарва, 2016. 77 с.
9. Яценко Л.М. Вчителям про основні положення Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти. *Іноземні мови*. 2004. № 2. С. 57–59.

Aleksandrov V., Aleksandrova O. The content and foreign language integrated learning model in secondary school

The article deals with one of the acute problems of improving the secondary school educational process by means of Content and Language Integrated Learning method. Theoretical and methodological foundations, goals and principles of the content and language integrated learning method have been investigated, the possibilities of introduction of foreign language support in the integrated process of teaching school subjects and foreign language have been considered; the model of content and language integrated learning in secondary school has been developed.

The main focus is on the theoretical and methodological foundations of organizing the integrated learning process in a multilingual school. The goals, principles, structural components of the CLIL (Content and Language Integrated Learning) methodology and the features of its implementation in secondary school have been highlighted. In particular, the essence of such concepts as cross-curricular integration, integrated learning, foreign-language learning environment is revealed. The possibility of creating the elements of a foreign language support for the simultaneous learning of the subjects' content and mastering a foreign language is considered which should become a reliable basis for achieving the foreign language competence at B1 level. The development and coordination of curricula and subject programs, the harmonization of the content of the subjects, the subsequent correction of the whole integrated learning process, taking into account the results of independent testing, can significantly improve the effectiveness of the preparation of future entrants. On the basis of the analysis of the psychological and pedagogical literature the possibilities of application of this methodology for integrated teaching of various subjects in secondary school are substantiated. It is also noted that the concept of research is ensured by the unity of methodological, theoretical and methodological aspects. This complicated task involves integrated collaboration of high school leaders, subject teachers, foreign language teachers and school psychologists.

Key words: *cross-curricular integration, content and language integrated learning, foreign language support, foreign language learning environment.*